

MARIA JASTENOWICZ, JOANNA MIKETTA

TRZYDZIEŚCI LAT DZIAŁALNOŚCI UNESCO
NA RZECZ ROZWOJU BIBLIOTEK

Wśród istniejących obecnie na świecie blisko 5 tysięcy organizacji międzynarodowych jedną z najbardziej znanych jest powstała w listopadzie 1946 r. UNESCO. Myśl o jej utworzeniu zrodziła się jeszcze w czasie II wojny światowej w r. 1943, kiedy premier Attlee wypowiedział sławne sformułowanie, że wojny rodzą się w umysłach ludzi i tylko umysł ludzki może znaleźć sposób, by ich uniknąć na przyszłość. Słowa te znalazły się później w akcie konstytucyjnym organizacji. Zgodnie z tym aktem "celem Organizacji jest popieranie sprawy pokoju, bezpieczeństwa przez zacieśnienie współpracy między narodami w dziedzinie oświaty, nauki i kultury dla zapewnienia powszechnego poszanowania sprawiedliwości, praw człowieka i podstawowych swobód, jakie Karta Narodów Zjednoczonych przyznaje wszystkim ludziom bez różnicy rasy, pici, języka lub religii".

Realizując swe główne założenia UNESCO rozwija działalność w zakresie rozszerzania kontaktów i wzajemnego zrozumienia między narodami za pomocą środków masowej informacji /radio, telewizji, książki/ popierania rozwoju powszechnego nauczania, badań naukowych, czuwania nad ochroną ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego, rozwijania współpracy i wymiany kulturalnej między wszystkimi narodami.

W chwili powstania UNESCO liczyła 20 państw członkowskich, głównie krajów zachodnio-europejskich /Polska należała od 1945r./; obecnie liczba jej członków wynosi 136, z których ponad połowę

stanowią państwa powstałe po wojnie. Od 1956 r. do UNESCO należą ZRRR i kraje socjalistyczne; liczba państw Trzeciego Świata stale się również powiększa.

UNESCO jest organizacją międzynarodową. Jej schemat organizacyjny obejmuje: Konferencję Generalną, Radę Wykonawczą i Sekretariat z siedzibą w Paryżu. Organizacja ta działa również przez komitety narodowe do spraw UNESCO w poszczególnych państwach członkowskich. Komitety te organizują współpracę zainteresowanych instytucji z UNESCO, ułatwiają realizację programów międzynarodowych w zakresie oświaty, nauki i kultury.

Jako organizacja światowa UNESCO ściśle współpracuje z przeszło 300-u innymi organizacjami międzynarodowymi; w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii współpracuje z IFLA, FID, ISO.

W pierwszych latach po wojnie UNESCO zajmowała się szczególnie odbudową zniszczonych przez wojnę placówek oświatowych, naukowych i kulturalnych. Pierwsze akcje prowadzone były głównie na terenie Europy. Podstawowym problemem dla UNESCO była również walka z analfabetyzmem, która objęła zwłaszcza kraje Trzeciego Świata - Afrykę, Azję, Bliski i Daleki Wschód, Amerykę Łacińską.

Oświata znajduje się w dalszym ciągu w centrum uwagi UNESCO, podkreśla się prawo jednostki do kształcenia i nauki, uznaje za nieodzowny czynnik rozwoju ekonomicznego i społecznego. W realizacji tego celu dąży się do demokratyzacji i odnowy systemów oświatowych. Rok 1970 ogłoszony był przez UNESCO rokiem oświaty, w którym podjęto wiele inicjatyw w celu reformy systemów oświatowych. Podniesiono również rangę oświaty ustawicznej, która odgrywa tak ważną rolę w obecnym świecie. UNESCO współpracując

z Międzynarodowym Biurem Oświaty przyczynia się do rozpowszechniania nowych idei pedagogicznych za pomocą wydawnictw. Kolejnym przedmiotem zainteresowań UNESCO jest współpraca w dziedzinie nauki i techniki. Podobnie jak w sprawach oświaty główny nacisk położony jest na pomoc krajom rozwijającym się. Ponieważ nauka traktowana jest jak jeden z głównych motorów zmian społecznych, w centrum uwagi organizacji znajdują się nauki ścisłe i przyrodnicze: geologia, hydrologia i oceanografia, chociaż i nauki społeczne zajmują coraz więcej miejsca w programach UNESCO. UNESCO poświęca wiele uwagi opracowywaniu polityk naukowych, informacji naukowej, badaniom naukowym.

Trzecią dziedziną działalności organizacji jest problematyka kultury, a szczególnie ochrona wartości kulturalnych w krajach uprzemysłowionych i rozwijających się. Dążąc do wzajemnego zbliżenia między państwami o różnych kulturach UNESCO organizuje wystawy dzieł sztuki, publikuje tłumaczenia wybitnych pisarzy oraz prowadzi studia nad kulturami.

Działalność w zakresie oświaty, nauki i kultury ściśle związana jest z rozwojem środków informacji, do których UNESCO przywiązuje dużą wagę. Reprezentując pogląd, że każdy ma prawo do informacji, UNESCO prowadzi akcję na rzecz wyrównania dysproporcji między krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się. Wykorzystywanie środków masowej informacji jak radia, telewizji, prasy i książki ma sprzyjać umocnieniu pokoju i międzynarodowego zrozumienia.

W realizacji programów oświatowych, naukowych i kulturalnych książka odgrywa zasadniczą rolę. Toteż UNESCO poświęca problemom książki wiele miejsca w swej działalności. Rok 1972 ogłoszono

szony był międzynarodowym rokiem książki, głównym jego hasłem było "książka dla wszystkich". W związku z nim odbyło się wiele imprez w poszczególnych państwach członkowskich oraz opracowano "Kartę książki", która zobowiązuje wydawców, księgarzy, bibliotekarzy i twórców książki do aktywnej działalności na rzecz produkcji i rozpowszechniania książek, sprzyjających współpracy pokojowej i przyczyniających się do zbliżenia międzynarodowego.

W zintegrowanym systemie szerokiej działalności UNESCO biblioteki, ośrodki informacji i archiwa stanowią jedno z najważniejszych ogniw. Bezpośrednio po wojnie najpilniejszym zadaniem była pomoc materialna dla zniszczonych bibliotek i zabezpieczenie ich zasobów. W późniejszym okresie głównym zainteresowaniem UNESCO objęte zostały kraje rozwijające się. Jej działalność dotyczyła wszystkich typów bibliotek, przy czym za szczególną zasługę organizacji uznać należy podkreślenie roli i znaczenia bibliotek publicznych. Wiara UNESCO w biblioteki publiczne wynika z samych założeń tej organizacji, według których "każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym społeczeństwa". Zgodnie z tą zasadą UNESCO popiera tworzenie bibliotek publicznych i ośrodków informacji tam, gdzie dotąd one nie istniały, niesie pomoc finansową w ich tworzeniu oraz w kształceniu kadry bibliotekarskiej. Tak np. powstały: ośrodek szkoleniowy w Ibadan i biblioteka wzorcowa w Enugu /Nigeria/, biblioteka publiczna w Medallinie /Kolumbia/, w Hawanie /Kuba/. Liczne staże, konferencje, misje ekspertów i publikacje UNESCO dotyczące bibliotek publicznych zmierzały do podkreślenia ich roli jako ośrodków rozwoju ekonomicznego i społecznego. Władze polityczne państw członkowskich, uznając tę rolę, zrozumiwały konieczność

niesienia pomocy tym instytucjom w przekonaniu o ich użyteczności dla ustawicznego kształcenia oraz jako ośrodków informacji służącej całemu społeczeństwu. W ramach serii podręczników dla bibliotek publicznych ukazała się w r. 1963 broszura znanego pisarza francuskiego André Maurois "La bibliothèque publique et sa mission", która przyczyniła się do szerszej popularyzacji tej nowoczesnej koncepcji biblioteki.

W szerokim kręgu zainteresowań UNESCO znajdują się również biblioteki szkolne i informacja oświatowa. W bibliotekach szkolnych nabywa się bowiem nawyków czytelniczych, pozwalających w przyszłości uniknąć groźby wtórnego analfabetyzmu oraz uzyskuje możliwość edukacji permanentnej. Biblioteki szkolne muszą być integralnie włączone w plany rozwoju oświaty poszczególnych państw pod kątem zmodyfikowania procesu nauczania w rozmaitych stadiach kształcenia. Dlatego też ważna jest koordynacja pracy bibliotek z założeniami rozwojowymi instytucji, do których obsługi zostały one powołane. Na wielu zjazdach i konferencjach UNESCO podkreślano tę nową rolę bibliotek szkolnych, w niektórych krajach rozwijających się /Nigeria, Honduras/ powstały biblioteki doświadczalne podejmujące służbę oświatową. Nowa koncepcja przyswajania wiedzy poprzez uczenie samodzielnych poszukiwań czytelniczych prowadzi do całkowitej integracji pracy biblioteki z procesem kształcenia. Toteż wraz ze wzrostem oświaty konieczny jest rozwój nowoczesnych bibliotek.

W zakresie bibliotek uniwersyteckich i specjalnych, ściśle związanych z dziedziną nauki i techniki, UNESCO również rozwijała szeroką działalność poprzez seminaria, zjazdy, stypendia, publikacje, przyczyniając się do poprawy ich działalności.

Dzięki UNESCO zostały wyraźniej określone cele i funkcje bibliotek, ich miejsce w życiu uczelni oraz niezbędne warunki potrzebne do realizacji ich roli statutowej. Dla krajów rozwijających się UNESCO zorganizowała szereg kształcących konferencji /np. w Mendoczie, w Argentynie/, m.in. dotyczących udziału biblioteki w budżecie uniwersyteckim.

Pojmowanie roli bibliotek z biegiem lat ulegało znamiennej ewolucji. Polegała ona na coraz ściślejszym ich włączaniu w zintegrowany system informacji naukowej i technicznej. Znalazło to wyraz w szeregu seminariów informacyjnych, organizowanych przez UNESCO jak w Quito /Ekwador/ w Colombo /Sri Lanka/ w Kairze /Egipt/ a wreszcie w konferencji międzynarodowej na temat planowania infrastruktury narodowej w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów /Paryż 23-27.IX.1974/, która zleciła państwom członkowskim stworzenie narodowych systemów informacji /NATIS/.

Stworzenie światowego systemu informacji UNISIST jest przedmiotem prac UNESCO wspólnie z Międzynarodową Radą Unii Naukowych /ICSU/ już od roku 1967. Chodzi tutaj o utworzenie systemu dostatecznie elastycznego w oparciu o systemy informacyjne poszczególnych państw członkowskich, który zaspokoiłby potrzeby informacji całej wspólnoty naukowej na świecie.

NATIS, systemy narodowe informacji, i UNISIST, międzynarodowy system przekazywania informacji, stanowią zasadniczy wkład UNESCO w stworzenie nowoczesnie pojętych służb informacyjnych i dokumentacyjnych na wszelkich poziomach: regionalnym, narodowym i międzynarodowym. Konferencja Generalna zaaprobowwała te dwa systemy, których zasadniczym celem jest "otworzyć dostęp każdemu i bez jakichkolwiek ograniczeń do zasobów bibliotecznych

i dokumentacyjnych ludzkości".

Wzrosła rola bibliotek narodowych, którym UNESCO poświęcała również wiele uwagi. W ramach NATIS biblioteki te nie tylko uczestniczą w międzynarodowej wymianie publikacji, ale również przez tworzenie bibliografii bieżącej wezmą udział w bibliografii światowej. Powstały na konferencjach UNESCO i FIAB światowy system kontroli bibliograficznej /UBC/ dąży do ujednoczenia norm bibliograficznych, co pozwoli przy pomocy komputerów być może już w 1984 r. zrealizować ambitne marzenie Otleta o stworzeniu bibliografii światowej.

UNESCO obok zagadnień ogólnych, dotyczących informacji i bibliotek, interesowała się w dużym stopniu międzynarodową normalizacją technik gromadzenia i zarządzania jak również środków użytkowania informacji. W zakresie ujednoczenia norm katalogowania i bibliografii UNESCO wspólnie z FIAB opracowywała nowe zasady. Co się tyczy przekazywania i poszukiwania informacji za pomocą komputerów, UNESCO nieustannie pracuje nad racjonalnym zastosowaniem informatyki do bibliotekarstwa i bibliografii. Polepszenie metod pracy w bibliotekach w połączeniu z próbami wdrażania nowoczesnych technik jest przedmiotem troski UNESCO. Celowi temu służy szereg publikacji, m.in. seryjne jak "Dokumentacja, biblioteki i archiwa. Studia i badania", "Bibliografie i informatory". Podstawową publikacją, obejmującą artykuły ze wszystkich dziedzin interesujących bibliotekarzy, jest "Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques", publikowany w pięciu językach, który pozwala na wymianę doświadczeń o zasięgu światowym.

Nakreślone powyżej kierunki działalności UNESCO w okresie trzydziestolecia nie wyczerpują rejestru różnorodnych akcji

podejmowanych przez tę organizację. Wśród nich najważniejsze jest kształcenie bibliotekarzy na różnych poziomach, które wymagałoby osobnego omówienia. Niewątpliwą zasługą UNESCO jest zbliżenie pracowników książki z różnych rejonów świata, podniesienie rangi bibliotek, które współdziałając z instytucjami, jakim służą, mogą skutecznie oddziaływać na przyspieszenie procesu rozwoju ekonomicznego i społecznego krajów.

Literatura przedmiotu:

1. Penna Carlos Victor: Trente ans d'activité de l'UNESCO en faveur du développement des services de documentation, bibliothèques et archives. Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques 1976 Vol. 30 nr 6 s. 339 - 348.
2. Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO 1976 nr 8/192/, 42 s. Numer specjalny z okazji XXX-lecia UNESCO pt. UNESCO 1946 - 1976.
3. Cain Julien: Structure et fonctions du Department de la Documentation, des Bibliothèques et des Archives de l'UNESCO. Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques 1971 Vol. 25 s. 331 - 338.
4. Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO 1971 nr 9/144/, 47 s. Numer specjalny: UNESCO 1946 - 1971.